

Öğretmen Emeginin Dönüşümü The Transformation of Teacher's Labor

Hatice Şahin¹

Öğretmen Emeginin Dönüşümü

Halil Buyruk

İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, 424 sayfa.

2015 yılında İletişim Yayınları'ndan çıkan *Öğretmen Emeginin Dönüşümü*, Halil Buyruk'un Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde "*Türkiye'de Öğretmen Emeginin Dönüşümüne İlişkin Ekonomi Politik Bir Çözümleme*" başlıklı doktora tezinin kitaplaştırılması sonucu ortaya çıkmıştır.

Buyruk çalışmanın amacını iki nedene dayandırır. Bunlardan ilki, öğretmenliğin her geçen gün değiştiği söylemleri üzerinden nelerin değiştiğini ele alıp bu değişim ve dönüşümlerin arkasındaki nedenleri ortaya çıkarmakken; ikincisi, öğretmenliğin dönüşümünü öğretmenlerin deneyimleriyle ortaya koymaktır.

2 bölümden oluşan kitabın "*Öğretmen Emegi ve Dönüşümü*" başlıklı birinci bölümünde Batı'da öğretmenliğin tarihsel süreçte ortaya çıkışı, geçirdiği değişim ve dönüşümler ele alınmaktadır. Öğretmenliğin toplumsal bir sınıf olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı ve kapitalist bir emek süreci olarak eğitim üzerine yapılan kuramsal tartışmalara yer verilmektedir.

"*Türkiye'de Öğretmen Emeginin Tarihsel Dönüşümü*" başlıklı ikinci bölümde Buyruk, "farklı dönemlerde görev yapmış öğretmenlerin çalışma deneyimlerini odak noktasına oturtarak mesleki pratiklerinde, çalışma ve yaşam koşullarında, eğitime ve kendi rollerine ilişkin kavrayışlarında nasıl bir değişim yaşadıklarını değişen ekonomi politik bağlam içerisinde anlamaya ve değerlendirmeye çalıştığını" (s. 115) ifade etmektedir.

¹ İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Ordu Cad. No: 196, Beyazıt Fatih 34459 İstanbul.
Eposta: hsahin_47@hotmail.com

Buyruk çalışmasında görüştüğü kişileri, 1945 öncesinde öğretmenlik yapmış kişilere ulaşamaması nedeniyle 1945 sonrasında göreve başlamış kişiler arasından, 10 yıllık dönemleri baz alarak seçmiştir. Araştırmada çeşitlilik sağlamak için farklı sendika ya da derneklerden yardım aldığını ifade eden yazar, öğretmenliği kendi kimliklerinin bir parçası olarak kabul eden 15 emekli öğretmen ve halen çalışmakta olan 25 öğretmeni tercih etmiştir. Yine araştırmaya ek yük getirmemesi amaçlanarak halihazırda çalışan öğretmenler Ankara'dan seçilmiştir. Sözlü tarih çalışmasına ilave olarak görüşmelere başlamadan önce görüşme yapılacak döneme ilişkin dönemin ekonomik ve toplumsal koşulları, eğitim yapısı ve öğretmenlerle ilgili yasal belgeler, araştırma, makale, anı gibi literatür taraması yapılmıştır.

İlk bölümün daha dışarıdan tasvir eden yapısının aksine ikinci bölümde Buyruk, Türkiye'de öğretmenliğin tarihsel seyrini ve öğretmen emeğinin dönüşümünü öğretmenlerin kişisel deneyimleri üzerinden aktarmayı tercih edip, ilk bölümde verdiği kuramsal tartışmaları bu kez öğretmenlerin söylemleri üzerinden örneklendirmeye çalışmaktadır.

Okulun doğuşunu ve eğitimin kitleselleşmesini modern kapitalist devletlin doğuşu ile başlatan yazar, eğitimin ve öğretmenliğin üretim ilişkilerinden bağımsız düşünülemediğini ve eğitimin işverenin devlet olması nedeniyle politik bir mahiyet arz ettiğini ve Türkiye'de de her değişen hükümetle birlikte eğitim politikasında bir değişim yaşandığına dikkat çekmektedir. Buyruk, yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümlerin emek sürecinde de bir dönüşüm yarattığını, bu dönüşümün meslekler üzerinde bir vasıfsızlaşmaya yol açtığını öne sürmekte ve Türkiye'de Tanzimat'la birlikte başlayan modern eğitim anlayışının yıllar içinde önemli bir dönüşüme uğradığını, her hükümetin farklı politik kararları dolayısıyla eğitim üzerinde çeşitli dönüşümler yaşandığını anlatmaktadır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında toplumun modernleştirilmesi ve kalkındırılmasında bir araç olarak görülen eğitim, yıllar içinde değişen toplumsal ve ekonomik koşullar sonucu piyasa ekonomisine bağımlı, kapitalist işletmelerin insan ihtiyacını karşılamakta kullandığı bir araç haline gelmiştir. Eğitimdeki bu dönüşüm sonucu öğretmenler de, Cumhuriyet'in modernleştirici liderlerinden kapitalist işletmelerin insan sermayesine hizmet eden kişilere dönüşmüştür.

Buyruk'un yaşanan ekonomik değişimleri ve öğretmenlerin hangi şartlar altında yaşadıklarını betimlemek için, ücretleri Cumhuriyet Altını cinsinden açıklanması okura daha nesnel düşünme olanağı sunmaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında da öğretmenlerin günümüzdeki öğretmenler gibi düşük ücretlerle çalıştıklarını bu betimleme üzerinden anlatan yazar, ilk dönem öğretmenleri ile günümüzdeki öğretmenler arasındaki en önemli farkı da mesleki doyum üzerinden açıklamaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1980'lere kadar geçen süreçte öğretmenler her ne kadar denetim mekanizmaları ve düşük ücretler altında ezilseler de, topluma öncülük etme ve ülke-

nin geleceğini şekillendirecek bireyleri yetiştirme hazzını duyarak mesleklerini icra etmişlerdir. 1980 sonrası piyasa ekonomisini rol model edinen eğitim kurumlarının değişen yapısı altında ise öğretmenler vasıfsızlaşmaya itilmişlerdir. 1980'lere gelene kadar öğretmenlerin yaşadığı en önemli sorun ekonomik sorunlar olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra köylerde öğretmenlik yapanların ise en önemli sorunları, fiziki koşullar bağlamında ortaya çıkmaktadır. 1980 sonrası, özellikle 2000'li yıllarda artan denetim mekanizmaları, öğretmenleri ekonomik sorunların dışında başka sorunlarla da yüzleştirmiştir. Öncelikle ücretli, sözleşmeli ve kadrolu ayrımıyla öğretmenler arasında bölünmelere de yol açan güvencesiz istihdam, öğretmenliğin diğer istihdam kollarındaki düşük ücretli işçilikle aynı seviyeye inmesine neden olmuştur. İkinci olarak merkezden planlanan (katılımcı öğretmenlerin deyimiyle “ütopik”) müfredatlar ve öğretmenleri ve öğrencileri robotlaştıran kılavuz kitaplar, öğretmenlerin emeklerine yabancılaşmasına neden olmuştur.

2000'li yıllara gelene kadar veliler çocuklarını “öğretmene emanet ederken”, 2000'li yıllarda artan merkezi sınavlar ve çocuklarının geleceğinin bu sınavlara bağlı olması sonucu artan veli baskıları ve buna mukabil Milli Eğitim Bakanlığı'nın veliyi önceleyen tutumları karşısında çocuğun eğitimi üzerinde de öğretmenin söz hakkı azalmıştır.

Yazarın önemle üzerinde durduğu konulardan bir diğeri, görüşme yaptığı öğretmenlerin geldikleri sosyoekonomik sınıf ve öğretmenliği tercih nedenleridir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında öğretmenliğe başlayanlar, genellikle köylerden gelen erkek çocuklardır. Köylerde ilkokul dışında okul olmayışı (bazı köylerde ilkokul da yoktur) yatılı olarak okuma olanağı sunan öğretmen okullarının tercih edilmesinde önemli bir yer tutar. Bunun yanı sıra yine köylerden gelen az sayıdaki kızlar ve şehirde görece eğitilmiş ve sosyoekonomik durumu iyi olan ailelerin kızları da bir kız için en uygun mesleğin öğretmenlik olduğu gerekçesiyle öğretmen olmuşlardır. Son dönem öğretmenlerin genellikle kent merkezlerinde yaşamasına rağmen düşük sosyoekonomik statüye sahip ailelerden geldiği görülmüştür. Her iki dönem öğretmenlerinin de düşük sosyoekonomik koşullardan geldiği, bu nedenle de gelir durumu düşük yerlerde çalışan öğretmenlerin daha özverili çalıştıkları öğretmenlerin kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bu durumu yazar, öğretmenin kendi sınıfına hizmet etmesi olarak yorumlamaktadır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan öğretmen sıkıntısı, 2000'li yıllara kadar devam etmiştir. Bu soruna çözüm bulmak için her dönemde farklı metotlar uygulanmıştır. Öğretmen atamalarında 2000'li yıllarda öğretmen okulundan olmayan lisans mezunlarının sayısının artması, toplum içinde “Hiçbir şey olamazsa öğretmen olur!” anlayışını getirdiği için, toplum nazarında da bir değer yitimi yaşanmaktadır.

Yazar, devletin ya da hükümetlerin politikalarına karşı politika geliştirmekle idealize ettiği sendikaların çalışmalarına ve öğretmenlerin hangi gerekçelere dayanarak sendika seçtiklerini de sorgulamaktadır. Genellikle dünya görüşü üzerinden yapılan

sendika seçimlerine karşın, öğretmenlerin çoğunluğunun üzerinde anlaştığı nokta, sendikaların kendi politik görüşleri ekseninde hareket ettikleri ve öğretmenlerin ortak çıkarlarını ikinci plana ittikleri konusudur.

Yazar, defalarca öğretmen okullarına ve öğretmen okullarının değişen yapılarına gönderme yapmasına karşın, öğretmen okullarındaki eğitim içeriklerine yer vermemektedir. Öğretmenlerin kendilerini geliştiremediklerini iddia eden görüşler karşısında öğretmen okullarının yeterliliklerine değinmemesi, bu kitabın eksik kalan yönlerinden biridir. Bir diğer eksiklik, öğretmenlerin değişen teknolojik koşullara uyum sağlaması için eğitime alındıkları bilinmesine karşın bu eğitimler sonucu ne kadar donanım kazandıklarının bilinmeyişleridir. Yine öğretmenlerin, gelişen teknolojiye ayak uydurabilip uyduramadıkları sorusu cevapsız kalmaktadır.

Sonuç olarak yazar, yaşanan toplumsal, ekonomik ve politik dönüşümleri ve bu dönüşümlerin etkisiyle öğretmen emeğinin vasıfsızlaşmasını konunun muhataplarının gözünden okura nesnel çıkarımlarla açıklamaya çalışmaktadır. Politikadan bağımsız olmayan eğitimin, siyasî iradenin söylemleriyle değişimine dikkat çekmekte ve öğretmen emeğinin hak ettiği değeri bulmasının ancak öğretmenlerin yönetimde ve kendi emekleri üzerinde etkili kararlar alabilmesi ile gerçekleşebileceğini vurgulamaktadır.